

Er werd doorheen vensters geritst,
 in 't pissien, de koer op en de rest.
 Enig enen Ollander: die kwam er kwalijk
 vooruit, die liep er op handen en voeten.
 De uitbater riep hem nog vertaald 'Vort!'

Maar dat was al overtijd dat die dat
 vierklauwens begrepen had. Zo de leeuw
 sprong in enen op zijn buit. En niet
 was die kadee daar weer levendig
 vanonder gekomen, had de temmer
 niet rap zijn buks ontschoten.

(HUUB BEURSKENS)

de Vlieg

Volgens mijn biologieleeraar waren vliegen volstrekt nutteloos. Zijn blik was beperkt door de aard van zijn werk. Hij zag niet dat de vlieg een weergaloze ontsnappingskunstenaar is, hij beseftte niet hoezeer dit diertje over de literaire pagina's struikelt. Menig schrijver heeft, wellicht in momenten van verveling, een vlieg gadeslagen. De meeste lezers zijn als de biologieleeraar en slaan, afhankelijk van de editie, de vlieg tussen de kaften dicht.

De vlijt en het habijt van de bij winnen het van de wat kleurloze vlieg, als we afzien van de lustopwekkende Spaanse vlieg. Maar de vlieg is een onderschatte meester van de metamorfose: als hij als made aan het haakje aan het vissnoer zou weten te ontsnappen, verandert hij in een vlieg. Vanaf dat moment valt hij de mens lastig. Of anders gesteld: irritante vliegen zijn vliegen die wraak nemen op de vissers die hun baby's offeren.

Als de held uit Joseph von Eichendorffs *Aus dem Leben eines Taugenichts* (1826) een meisje heimelijk bespiedt, verraaft hij zichzelf bijna als hij door 'eine fatale Fliege' in een niesbui uitbarst. Ook bij Achim von Arnim stoort een personage zich aan 'Fliegen, die sich abwechselnd auf seine Nase setzten und vor seinen Ohren brummten' (*Armut, Reichtum, Schuld und Buße der Gräfin Dolores*, 1810). Goethe beschreef in het gedicht 'Siebenschläfer' hoe een vlieg tijdens een diner het aanzien van een koning schaadt: hoe zeer hij zich ook als god laat vieren, hij onthult zijn menselijkheid doordat hij een vlieg niet kan verjagen (*West-östlicher Divan*, 1819). Anders ging het met het dappere kleermakertje dat zijn status ontleende aan het doden van zeven vliegen in een klap. Door triomfantelijk op zijn ceintuur aan die daad te herinneren, kon deze legendarische sprookjesfiguur uiteindelijk opklimmen tot koning.

In Martin Walsers fenomenale roman *Ein springender Brunnen* (1998) schiet iemand met de luchtdruk uit zijn geweer de vleugels van vliegen eraf. Vliegen zijn een gewild object van experimenten, een gevolg van hun hinderlijke gedrag. Zo schreef Gottfried Keller in *Der grüne Heinrich* (1854) over een vlieg die door de meedogenloze mens prooi wordt van een spin: ‘Ich haschte eine Fliege und warf sie auf ein Gewebe, dessen Inhaberin reglos im Mittelpunkte hing. Sogleich stürzte sie über das unglückliche Tier her [...] Da brachte ich eine neue Fliege herbei [...]’.

Menig vlieg blijft plakken op het papier van een vliegenvanger. Zo ook in de meest dramatische tekst over vliegen uit de Duitse literatuur, waartoe ik me gemakshalve heb beperkt. De verwoede pogingen van het dier om zich van een vliegenvanger te bevrijden, sloeg Robert Musil, altijd in voor een experiment, gade. Musil excelleerde in het observeren en beschrijven van dieren. In zijn kleine studie van ‘Das Fliegenpapier’ (1913) demonstreerde Musil zijn kunst. Zijn tekst staat bol van antropomorfismen, allerlei contemporaine fenomenen (militarisme, futurisme, primitivisme, nieuwe zakelijkheid en sport) projecteert hij op de wereld van de vlieg. Uiteraard werd deze tekst, opgenomen in *Nachlaß zu Lebzeiten*, door de jaren heen binnen parabolische, satirische, allegorische, perceptietheoretische en literatuurhistorische categorieën geneutraliseerd, waardoor het meest opmerkelijke buiten beeld bleef.

Aan het eind van de tekst observeert Musil een klein orgaan vlakbij de beentjes van de vlieg. Het ziet eruit als een knipperend oog. Dit slot is niet, zoals lang is gedacht, raadselachtig, irrationeel of onbegrijpbaar: ‘Und nur an der Seite des Leibs, in der Gegend des Beinansatzes, haben sie irgend ein ganz kleines, flimmerndes Organ, das lebt noch lange. Es geht auf und zu, man kann es ohne Vergrößerungsglas nicht bezeichnen, es sieht wie ein winziges Menschauge aus, das sich unaufhörlich öffnet und schließt.’

De modernist Musil observeerde door een vergrootglas geen oog, ademorgaan of anus. Wat zag hij?

Populatiegenetici uit Utrecht ontdekten in 1981 dat twee paddestoelvormige organen, die inderdaad vlakbij de pootjes zitten, de communicatie met soortgenoten mogelijk maken. De genoemde organen stralen blauwachtig licht uit, dat door andere vliegen wordt geïnterpreteerd. Vliegen nemen elkaar met fluorescerend licht waar, zij zien alleen dat soort licht. Wanneer de lichtfrequentie toeneemt, kan dat een waarschuwingssignaal zijn. Door het orgaan dat Musil zag, kan de vlieg angst en paniek uitdrukken. In deze situatie gebruikt de geobserveerde vlieg het orgaan niet voor de balts, maar juist als waarschuwing aan soortgenoten om weg te blijven.

Musil deed voor de eerste wereldoorlog bijna een fotobiologische ontdekking, zijn bevindingen kaderde hij echter antropocentrisch in. In een op de mogelijkheden van fotografie en film gerichte tijd, herontdekte Musil de mogelijkheden van het vergrootglas om zijn entomologische interesse uit te leven. (EWOUT VAN DER KNAAP)

de Vlieg

In november 1913 bracht Robert Musil toen hij in Rome was een bezoek aan het hospitaal Santo Spirito, waar hij veertig, vijftig tyfuslijders in één ruimte zag liggen. In zijn dagboek noteerde hij: ‘Sterkste indruk: tuberculoselijders in hun laatste levensnachten. Zij slapen rechtop met vijf, zes kussens, de lange handen uitgestrekt op de dekens. De lange, dunne halzen als uitgerekt. Het onderste gedeelte van hun gezicht helemaal ingevallen, zodat de hoofden eruitzien als een driehoek, waarin de ogen schitteren als ze opkijken, en met groenwitte of geelwitte huid. Ze sterven ofwel doordat ze heel snel en oppervlakkig beginnen te ademen (uitflakkerend licht), of ze raken na een bijzonder hevige bloedspuwing van uitputting in agonie, of ze sterven aan een bloeding in de hersenen e.d. Ze zien er eigenlijk uit als dromers. Als fanatici voor een onbekende zaak.’

In zijn dagboek schrijft hij in dezelfde maand een schets ‘Het Tanglefoot vliegenpapier’: ‘Een vlieg heeft zich naar de rand gesleept, met twee poten en de kop bevindt ze in vrijheid, maar met het achterlijf en de andere poten zit ze vast, hoe ver ze zich ook naar voren rekt. Een andere zit rechtop, de voorpoten van zich af gespreid...’ Iets verderop wordt de beschrijving aldus vervolgd: ‘Zo liggen ze. Als neergestorte vliegmachines, die met één vleugel recht de lucht in steken. Of als gecrepeerde paarden. Of met oneindig tragische, bijna menselijke gebaren. (...) Sommige andere als vredig slapend. Ze zijgen op het laatst bijna steeds met hun kop vooruit neer.’

Musil zou de schets in bewerkte vorm in 1914 publiceren; een maand na de oorlog zou het onder de titel ‘Römischer Sommer’ nog eens gedrukt worden, in het weekblad ‘Der Friede’ - inmiddels was het onmiskenbaar een oorlogsverhaal geworden.

In zijn dagboek schrijft Musil in 1915, gelegen aan het Italiaans-Oostenrijkse front in Zuid-Tirol: ‘Eind juli. Een vlieg sterft: wereldoorlog. De grammofoon heeft zich al door de vele avonduren heen gewerkt. (...) Van een van de vele lange stroken vliegenpapier die van de zoldering afhangen is een vlieg naar beneden gevallen. (...) Sterft in alle eenzaamheid. Een andere vlieg loopt erheen en weer weg.’ Dezelfde passage komt, gedetailleerder en persoonlijker gekleurd, voor in het verhaal ‘Grigia’ (1921).

Musil nam de op het dagboek van november 1913 gebaseerde schets